

Zápis

z obhajoby disertační práce Mgr. Jaroslava Mašína,

konané dne 18. 2. 2015

Téma práce: Lingvistická pragmatika ve výuce češtiny jako cizího jazyka

Přítomní: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.; prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc.; prof. PhDr. Jana Hoffmannová, DrSc.; doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.; doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc.; Mgr. Svatava Škodová, Ph.D.

Omluvení: prof. PhDr. Alena Macurová, CSc.; doc. RNDr. Karel Oliva, Dr.

Průběh obhajoby:

Předseda komise prof. PhDr. Petr Mareš, CSc., zahájil obhajobu a představil přítomným kandidáta.

Poté školitel prof. PhDr. Karel Šebesta, CSc., seznámil komisi s průběhem kandidátova studia a s jeho disertační prací.

Kandidát seznámil přítomné se svou disertační prací. V teoretické části představil termín pragmatika mezijazyka (Interlanguage Pragmatics) a uvedl, že hlavními tématy současných výzkumů v oblasti pragmatické kompetence nerodilých mluvčích jsou zejména mluvní akty (především prosba, někdy i omluva). Důležitými oblastmi zkoumání jsou také otázky, jak pragmatickou kompetenci ovlivňuje rodný jazyk a individuální rozdíly mezi mluvčími, a dále otázka, jak pragmatickou kompetenci ve výuce zlepšovat. Stručně představil také 3 longitudinální výzkumy (z let 1983–2003), uvedl, že v jednom z nich bylo definováno 5 fází, kterými prochází nerodilý mluvčí při osvojování mluvního aktu prosby. Tento výzkum proběhl na angličtině, hlavním cílem kandidátovy práce bylo prozkoumat průběh osvojování stejného mluvního aktu nerodilými mluvčími češtiny. Ve svém vlastním longitudinálním výzkumu sledoval dva nerodilé mluvčí češtiny (muže z Taiwanu a ženu z Japonska), kteří se účastnili jím vyučovaných kurzů od září do června jednoho školního roku. Oba byli pro výzkum vybráni hlavně vzhledem ke své vážné motivaci češtinu si osvojit a také vzhledem k tomu, že se už od prvního hodin snažili v hodinách mluvit pouze česky. V disertační práci jsou popsány fáze, kterými studenti prošli při osvojování mluvního aktu prosby – nejzajímavější zjištění jsou tato: oba nerodilí mluvčí používali prézens ve výzvolné funkci (produkovali tedy promluvy typu *Píšete, prosím!*), žena používala ve 4. fázi rozvoje pragmatických dovedností imperativ, zatímco muž se mu vyhýbal. Naopak muž si osvojil v 5. fázi kondicionál, zatímco žena do této fáze nedospěla. Tato zjištění si kandidát vysvětluje různou motivací studentů a jejich sociálním zázemím: žena z Japonska měla kurz zaplacený od svého muže, snažila se o co nejlepší výsledek, studovala sama, nestýkala se s Čechy jinak než ve škole. Cílem muže z Taiwanu naopak bylo poznat Evropu a najít si zde partnerku, stýkal se s Čechy, nebyl to nijak pilný student, ale osvojil si mnohem širší repertoár prostředků.

Popsané fáze rozvoje pragmatických dovedností jsou podle kandidáta totožné s fázemi v angličtině v počátečním stádiu, kde nerodilý mluvčí tvoří pouze prosby ve formě „objekt + prosím“ nebo užívají naučené výpovědi, jejichž části se naučí analyzovat a obměňovat až posléze. V angličtině i češtině také studenti používají hojně zdůvodnění a kondicionál je funkčně velmi pokročilá fáze.

Nejdůležitějším rozdílem je potom výskyt imperativu v češtině až ve 4. fázi – kandidát si to vysvětluje formálními obtížemi, které jsou s tvořením imperativu v češtině spojené.

Poté oponenti doc. PhDr. Milan Hrdlička, CSc., a Mgr. Svatava Škodová, Ph.D., přednesli závěry svých posudků.

Kandidát Mgr. Jaroslav Mašín odpověděl na posudky oponentů. Hlavní diskutované problémy byly tyto:

dr. Škodová: V práci mi poněkud chyběla podrobnější zpráva o metodě a obsahu vyučování. Zejména bych se ráda zeptala, jakým způsobem jste stanovoval hranice jednotlivých fází. Zdá se mi jako zavádějící říci, že si student osvojil nějaký prostředek, na základě toho, že ho použil v rolové hře.

Kandidát: Souhlasím s tím, že rolová hra opravdu nedokazuje osvojení, ale data nejsou jenom z těchto her – získal jsem co nejvíc materiálu, dělal jsem rolové hry improvizované, které už mají blízko ke spontánnosti, a právě z tohoto materiálu jsem vycházel.

doc. Hrdlička: Bylo by vhodné sledovat více studentů než dva a zařadit nějaké Slovaný. Vhodné by bylo zařadit také spontánní jazykový materiál.

Kandidát: Sledovat více nerodilých mluvčích by jistě bylo přínosné, ale komplikované – studenti často v průběhu roku odpadají, někdy se na další úroveň dlouho nedostanou, což pro longitudinální studii představuje problém. Také zkoumání mimo školu by jistě přínosné bylo, ale je velice komplikované. Ke slovanským studentům bych dodal, že u nich by výsledky mohly být jiné – Slované mají podle mých zkušeností s imperativem problém pouze formální (užívají jiné koncovky), funkční problém odpadá. Domnívám se ale, že kondicionálu by se naproti tomu vyhýbali také, je to velmi pokročilý prostředek.

Oponenti se vyjádřili k odpovědím kandidáta – byli s nimi spokojeni a položili tyto doplňující otázky:

doc. Hrdlička: Jak si vysvětľujete, že je kondicionál prostředkem nejobtížnějším? Préteritum přece studenti umí vcelku brzo a kondicionálový tvar tolik odlišný není.

Kandidát: Formálně opravdu tvar obtížný není, ale funkčně je pro nerodilé mluvčí velmi komplikovaný.

doc. Hrdlička: K imperativu bych rád dodal, že je to tak obližně osvojitelný tvar, že některé učebnice zařazují tvary imperativu do slovníku.

Kandidát: Ano, takové řešení považuji za velmi užitečné.

Kandidát: V posudku dr. Škodové mě zaujala reakce na tvar *pro mě* místo dativu.

dr. Škodová: Pro nerodilé mluvčí je těžké odlišovat *i* a *e*, tento jev tedy může být dán jen pravopisem, navíc se s tímto jevem – analytickým tvarem místo pádové formy – setkáváme i u rodilých mluvčích.

Kandidát: Podle mých zkušeností je tento jev typický pro cizince; studentce, která ho použila, jsem položil otázku, jak by stejná věta zněla v japonštině – tam by byl dativ bez předložky a na začátku věty, nejedná se tedy o transfer. Po předložení věty v češtině svoji chybu poznala, nemyslím si tedy, že jde o analytickou formu pro dativ.

Diskuse:

prof. Hoffmanová: Rozumím dobře tomu, že jste se zabýval jen produkční stránkou? Reakcemi apod. již ne?

Kandidát: Ano.

prof. Hoffmanová: Mezi prostředky vyjadřování zdvořilé prosby mi chyběla negace. Je to záměr?

Kandidát: Tento prostředek je velmi ojedinělý – učebnice k němu nevedou, studenti ho skoro nepoužívají, podle mého názoru je zřejmě ještě složitější než kondicionál. Japonská studentka sice užívala konstrukce s *nechtít*, ale nevhodně – mechanicky přenesla větu z učebnice do mnoha kontextů.

doc. Vaňková: Tematizoval jste se zkoumanými mluvčími někdy v hovoru, jak se pragmatika v češtině a jejich rodných jazycích liší?

Kandidát: Neřekl jsem jim, co je předmětem práce. Po dokončení práce jsem se ale bavil s japonskou mluvčí, ale více než obecné tvrzení, že japonštině je zdvořilá, mi k tomu neřekla.

prof. Mareš: Rozumím tedy správně, že respondenti věděli, že něco zkoumáte, a neptali se co?

Kandidát: Ano, Asiaté jsou velmi zdvořilí a nejsou zvyklí se ptát autorit.

prof. Šebesta: Rád bych poukázal na to, že neužívání imperativu u mluvčího z Taiwanu podle mého ukazuje, že osvojení nenastalo.

Kandidát: Ano, také jsem uvažoval o tom, zda čtvrtá a pátá fáze nemohou být ve vývoji opačně, možná se také prolínají. Imperativ je možná ještě těžší než kondicionál.

prof. Šebesta: Proč je imperativ v češtině tak pozdě, když v angličtině je popsán hned ve 2. fázi?

Kandidát: Mluvčí se naučí přezens snadno, ale imperativ je formálně velmi odlišný, právě ve formální odlišnosti je podle mého hlavní problém. Přezens užívají jako výzvu i rodilí mluvčí, ale nerodilí tento prostředek nadužívají.

Vyhlášení výsledků tajného hlasování:

počet členů komise – 5

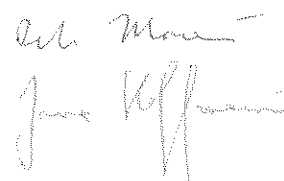
přítomno členů komise – 3

kladných hlasů – 3

Komise navrhla udělit titul doktor (Ph.D.).

Zapsala: Pavlína Jínová

Podpis předsedy komise:

The image shows two handwritten signatures in black ink. The first signature is written in a cursive style and appears to be 'A. Mareš'. The second signature is also cursive and appears to be 'J. Hoffmanová'. The signatures are positioned below the text 'Podpis předsedy komise:'.